

Sebestyén Mihály

ESSZÉ ARRÓL, HOGY
MIT KÖSZÖNHETEK
NEKIK

A tegnapelőtt a postaládámban egy kérdőívet találtam. Valószínűleg nem voltunk itthon, vagy a levélkihordó utált felbicegni a másodikra. Különben sem tartozik hivatali kötelességei közé. Inkább csak kedvesség, kedvezés. Szóval kérdőívet kaptam. Rendszerint messze elkerülnek a kérdőívek és tekintetek, a fizetett kíváncsiak, ügynökök, hittérítők, reklámpáriák. Színes lapjaikat a lépcsőház elé kitett ládában hagyják. Áruházak, cégek, szolgáltatások. A szokásos olvasatlan papírszemét.

Nem vagyok számukra érdekes. Valószínűleg ismerik ezt az okvetetlenkedő, krakéler, tudálékos, dafke-fajtát,ilyentől az ember nem kap értékelhető, az átlagok közé begyömészölhető-seperhető válaszokat. Folyton ki akarja dugni a fejét a levesből, mint a kannibálok kezébe került, főni rendeltetett oxfordi egyetemi tanár, akit főzőkanállal kell leütni időről időre. (Ez még abból az időből származik, amikor a kannibáliccek voltak divatban. Azóta mindent elöntött a szex és a házastársi bakalódások vidám ballasztja. Az utóbbiakat csak az általános műveltség tanúságtételeként említem föl.)

Nem is volt igazi kérdőív, afféle sokkérdéses, alpontokkal és mellékfirtatmányokkal teletűzdelt, amely ravasz keresztkérdésekkel kívánja alanyai igazmondását ellenőrizni, rajtakapni az adatszolgáltatót állításai hamisságán. Tulajdonképpen egyetlen kérdést vetett fel minden különösebb köntörfal és szárnycsapkodás nélkül. Egyenesen, római férfiassággal (avagy barbár nőiességgel?! – hogy politikailag – akár visszamenőleg is – az emancipáció és egyenjogúság dzsungelharcosának láttassam-fényezzem magamat) szögezte mellelnem a kérdést. Egyáltalán nem abból a fajta érdeklődésből származott, amelyet a szociológia vagy a politikum kedvel, amihez hozzászoktatta az állam alattvalóját, a magának gyűjtögetőt, a sikeres és bukott vállalkozót

és a nyugpénzes-táppénzes társadalomszéli egyént. Már csak azért sem volt igazi, mert nem a szokványos Times New Roman betűtípussal volt nyomtatva, hanem Baskerville Old Face-ben, amiről az embernek ha nem a baskerville-i kutya és Sherlock Holmes jut eszébe, akkor az olcsó karácsonyi üdvözlőlap, holott ez alkalommal valami érzelmes-komolyat kérdeztek, eltértek a szabványtól, a bevett gyakorlattól.

A választott berűtípus, azt gondoltam, ízlésük szerint megfelel a kérdés komolyságának, magánjellegének. Ugyanis elfelejtettem mondani, hogy a kérdés tényleg élesen a magánéletbe vágott, és már-már kíméletlen volt. Csupán nagyon áttételesen kapcsolódott a matematikailag és statisztikailag értékelhető kérdőívi válaszokhoz. Mindegyik válaszoló csupán személyes emlékeire, egyedi tapasztalataira támaszkodhatott, amennyiben nem árva-ként, esetleg Maugli-módra nőtt fel.

A levélfomában terjesztett lapon az első sorokban köszöntöttek – át-ugorható, felejtős –, viszont azonnal megakadt szemem a második mondaton, amely arra figyelmeztetett, hogy szigorúan önkéntes alapon töltsse ki az a személy, aki már elmúlt hatvanöt éves. Rendszerint az aktív népesség vélekedéseire és téveszméire kíváncsiak a szociológiai intézet (a politikum- és közvéleményalakítók meghosszabbításai, fedőszervei) munkatársai, esetleg az ifjúság friss félretájékozottságát kívánják megismerni, dokumentálni, hogy alapot teremtsenek a szörnyülködéshez, fejcsóváláshoz, ily módon hívják fel az iskolák, a nevelő- és okta(lani)tóintézetek figyelmét, mennyire fontos az etikai, érzelmi és szentimentális nevelés, hogy különórákat és edzőtáborokat javasoljanak annak érdekében, hogy a jövő nemzedéke, a mindenség záloga el ne tuskósodjon az információözön alatt, dacára és által.

Végezetül tehát azt kérdezték, hangsúlyozva, sajtósan fogalmazva, holott egyetlen kérdőmondat állott a papíron: *Mit köszönhet ön a szüleinek?*

Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú életű légy ezen a földön, szó-lott isten parancsolón. És megtévesztően. Holott az én tiszteletem, emlé-kezésem – erre már régen rájöttem – az Ő létüket hosszabbítja meg. Amíg emlékezni tudunk és akarunk. Ameddig átadható lesz az ő nevük, orcájuk és néhány cselekedetük...

Nem azt kutatják, hogy mit köszönhetek (-hetünk) a hazának, isten-nek és királynak (tetszőleges sorrendben), nem is azt, hogy mit a termé-szeti jelenségeknek, a fizikának, űrkutatásnak vagy a történelmi múltnak, az ortopédiának, a vegetatív idegrendszernek vagy a homeopátiás orvostu-dománynak, hálás vagyok, hálásak vagyunk-é az iskolának, óvodának, a Jótékonyági Nőszervezeteknek, Poldi bácsinak Balászfalváról és Rózsika

néninek Tunyogmatolcsról. Fenéket! Kinek mi köze hozzá? Hogy jönnek ehhez? – kérdezné az, akinek a vérnyomása általában 160/120 Hgmm felett lebeg. A szüleinkre kíváncsiak, akik, egy hatvanöt évét meghaladott ember esetében, már nem élnek, jobb esetben otthon ágyban fekvő betegek, öregek otthonában élvezik a társaságot, a rendszeres ebédidőt, a parkban sakkozást, a csendet és a török–portugál koprodukcióba csavarított tévésorozatokot.

Tessék mondani, mit lehet erre válaszolni? Szabad, érdemes, kell-e? Jó, jó, önkéntes alapon, saját bevallás alapján, nem kölcsönzött elemekből összelopkodva és irodalmi példákat messze elkerülve. Mire emlékszel? Mit érdemes, kell, illő leírni? Azoknak a tudomására hozni, akik azon a reggelen bedobták a postaládámba az összehajtott ívet? Mekkora lehet a terjedelme? Ilyet az ember utoljára az iskolában kapott feladatként. Akkor aztán írtál valami gyerekeset, vagy az olvasókönyv példamondatai jutottak az eszedbe. Most ezeket felejtsd el, azt tanácsolta a szöveg sorai közül kiintó tanító néni.

Persze hogy hálás vagyok nekik, ámbár életükben sajnos soha nem tudtam ezt maradéktalanul kimutatni. Valószínűleg nem is igényelték. (Ők igazán el sem búcsúzhattak saját szüleiktől. Még egyikük sem volt hatvanéves, amikor eltávoztak.) Övék volt az első házasságkötés a mi városunkban a Soah után. Vártak egymásra a munkaszolgálaton és a szögesdrót mögött, barakkban, a kényszermunkán, a szökésben és a Prágába tartó amerikai teherautón. Vártak egymásra a felszabadulás pillanatában, melyet ők ketten máskor, másutt éltek meg, egymástól távol. Nekik tényleg felszabadulás volt. Ne húzd az orrod! Baloldaliak voltak. Nem is tehettek másként. A kor és származás – nem az otthoni polgári, családi nevelés – tolta át őket baloldalra. Ott még/már befogadták őket. Másutt – amikor a „tolófájdalmak” egyre erősebbé váltak: apránkénti jogfosztás, kizáró törvény, eltávolítás, kisebbségi kényszerpálya, veszteségek, olykor a megvetés, barátságtalan gesztusok – esélyük sem volt. Az irodalom, a versek – ugyanis fiatalok voltak –, azonos adys-József Attilá-s körökben fedezték fel magukban a vélt és való igazságot, keresték az azonosulási pontokat a másféle magyarság eszményével, ezek vitték át őket a létezés és eszmélés baloldali járdaszívetére. Köröttük zajlott a forgalom, nem volt más hely, ahová átkelhetek volna. Hacsak a kivándorlás nem. Apa és Anya a gyorsan csalódó, lemorzsolódó kisebbséghez tartozott. Nem, soha nem beszéltek az osztály nélküli társadalomról, mert nagyon is egy réteggé szorította össze őket a kategorizáló diktatúra. Kispolgári értelmiségiek, baloldali szimpátiákkal. Volt a falon –

istenem, tényleg volt – a kisszobában Lenin-kép, és voltak összes művek barna félbőrben, amelyeket Apa halála után egy szeptemberi éjszakán kihordtam a háztól legmesszebb álló szemétládába. (Úgyis tudták, hogy a miénk volt.) Megsíratták Sztálint, de az elsők között olvasták a kopasz, pocakos, bő nadrágos, nagy leleplező pártfő titkos beszédét a huszadik kongresszuson. Apa senkit sem tanácsolt el, anya senkit nem különböztetett meg osztályzármasági alapon. Nem fért volna bele az egyéni ízlésbe, a kisemberi humanizmusba. Az ön- és magánbecsülésbe. Azt hiszem, hittek a jövőben, az itt megélhetőben, ami jobb lesz, simább és befogadható. Más, mint az általuk ismert minták, mintázatok, elővélekedések.

Csalódásuk nem volt látványos, legalábbis az utódok, leszármazottak, a bizalmas közvetlen környezet szemében. És végeredményben helyben maradtak. Talán mert... itt most csak közhelyekre kényszerülnék, márpedig nem a közhelyek miatt maradtak. Pedig tudtak nyelveket, voltak kapcsolataik, kitelepült rokonság, talán hívták is őket. Apa fiatalkorában hitt Max Nordau és Herzl Tivadar eszméiben, de néhány év alatt elégtelennek érezte azokat. Aztán néhány egyetemi évvel a háta megett bízott az újra és újra meghirdetett egyenlőség ígéretében, ígézetében. Szemkápráztató volt.

Egyszer azt kérdezte tőlem a szekus, midőn útlevelet kértem Nyugatra, hogy visszajövök-e. Mit lehetett erre felelni, ami nem hangozik röhejesen? Azt mondtam M. elvtársnak. „Nézze, uram” – bár tisztában voltam vele, hogy az urak az akkori szóhasználat szerint a börtönben vannak, de a közbeszéd nem tudta, nem is akarta ezt a megszólítást használaton kívül rekeszteni – „persze hogy hazajövök, mert sehol másutt a világon nem kapni olyan cigit, mint a Kárpátok füstszűrő nélküli, szentgyörgyi fehér rudacskaí”, és azt tényleg így is gondoltam, mert akkoriban még megveszekedett dohányos voltam, és mert egy előző utam alkalmával az aacheni nagynéném román bejárónője két csomag Kentet adott két csomag száraz, finánclobaktól mentes, füstszűrőt nem ismerő Kárpátokért, ami akkortájt fölöttébb előnyös cserének számított. Hazahoztam apának, aki még nálam is többet szívott mindhalálig. Tanúsíthatják párnáink, a bútoraink mélyére beivódott dohányfüstök, a délutáni kávézások, az egyetemről kibúcsúztatott harminc-harmincöt évjárat orvosai és gyógyszerészei szerteszóródva a világban és a hazában. Tehát neki köszönhetem, hogy első éven a TGM-től és HV-től kapott első cigarettáimra rágyújtottam az egyetem Farkas utcai főépületében, az első emeleti folyosón ötvennégy évvel ezelőtt. És azt is, hogy abbahagytam huszonévvvel ezelőtt – de ez már egy másik történet, ahogy Seherezádé mondaná a mesefüggő felajzott sahnak.

A tavaly került elő az a kimutatás, amely az 1945 és 1949 között a háború és a Soah után született gyerekekről készült, s amelyet a hitközség és a JDC (az amerikai zsidó segélyszervezet) állított össze a segélyre szoruló családokról. Ebből derül ki, hogy a koncentrációs táborokból hazatért asszonyok 90 százaléka még sehol sem dolgozott, de anyám azon kevesek közé tartozott, aki tanítóképzőt végzett, és tanított a helyi Baross Gábor utcai izraelita elemiben. Sőt, még azt is megtudtam ugyanazokból a hitközségi forrásokból, hogy 1947 áprilisában szülési szabadságért folyamodott, mert velem a kilencedik hónap vége felé járt. Köszönhetem neki – hogy megszülettem, hogy saját tejével táplált, hogy szigorúan és szeretettel nevelt. Kérem, én hálás vagyok nekik, mert humorra neveltek, megtanítottak a nevetés gyönyörűségére, a viccre, tréfára, a derűre. Ámbár szorongók voltunk mindannyian, ugyanis a történelem, etnikai gyökereink, vándorőseink megbélyegzettsége, alig nyolcvanéves emancipációnk (Kossuth – Ferenc Jóska – Deák Ferenc) és a minapi (1938–1945) teljes jogfosztottságunk erre képesített, képzett, ítél. (Lehet válogatni.) Hálás vagyok a szorongásért, tehát azért az érzésért, amely mindig munkára serkentett, amely miatt az iskola nem ízlett, és elővigyázatra utasított. Tudtam, tudom, hol a helyem. Ámbár mindig tartozni akartam volna egy nagyobb közösséghez. Miként ők is. Ez olykor, legtöbbször sikerült, holott tudatában voltunk, voltak, soha nem lehet felhőtlen, gáncs nélküli, óvatlan az odatartozás, a többségbe olvadás bizonyítható hitelessége a mások/magunk szemében. Fejed felett – miként nekik korábban még születésem előtt, kabátjukon – ott a kis sárga csillag. Nevezheted szerencsecsillagnak is, ha azzá tudod változtatni. Nekem, nekik olykor sikerült.

Tisztelt ismeretlen kérdezők, hálával tartozom az anyanyelvért, amelyen ki tudom magamat fejezni. Amely kenyeret adott a kezembe, és önbizalmat, mikor egyedül vagyok a fehér papírral, képernyővel, billentyűzettel. Az első és vélhetően az utolsó szavakért egyaránt.

Nyolcadik után szüleim tanácsára, kérésére, hosszas rábeszélésre átmentem a városunk rossz hírű, magyarral–zsidóval szemben változó intenzitással, de mindig elfogult – apám és öcsém is odajárt történelmi kényszerből, opportunizmusból, jól felfogott önérdékből; tessék választani a módosítottak közül – középiskolájába, amely a Királyi Tábla Papp Sándor nevű mezei kancellistájából negyvennyolcas vezérré, majd Havaselvére emigrálva, végzetesen gyűlölködő külügyérré és a román–magyar együttélés lehetetlenségének elméleti tudósává vedlett történészről nyerte a nevét (Alexandru Papiu Ilarian), és ott is érettségiztem. Az egyetemen mégis a magyar pro-

fesszoraimat hallgattam szívesen, mert nem kellett tartanom az antiszemita felhangoktól, melyek a kolozsvári (román) egyetemen mindig is fertőzők voltak, a különben egészségesen és közömbösen bekerülők noszokomiális virózist kaptak kisebbségutálatból – tisztelet és rendszerint elmaradó névsorolvasás a kivételeknek. Köszönöm apámnak–anyámnak, hogy engedtek történésszé lennem idehaza, nem érvényesítették akaratukat, hogy magam is orvos legyek, mint öcsém vagy apám.

Továbbá, tessék elképzelni, hogy – írtam volna a kérdőív üresen hagyott négyzetébe, ha kitöltöttem volna szabályos formában – hálás vagyok azért a nyugtalanságért, amely nem hagy délig heverni hatvanöt év feletti ágyamban, hanem az íróasztal mellé ültet. Imádok dolgozni. (Ja, ez ki fogja verni a biztosítékot, ha majd mások elé példaként fogják vetni, mint állatkerti főkának a tőkehalat.) Nagyszerű érzés a kutatásba nyakig elmerülni, amikor a meglepetések, felismerések, az addig nem ismert, elfelejtett, rosszul tudott ügyek felett kiderül az ég, felderengenek az összefüggések (összeesküvés-elméletek nem érdekelnek), új adatok bukkannak fel a szövegből, kifényképezett újságdalokról, az egykori kusza kézírásokról. Amiről csak én tudok, amit én mondhatok el neked, csakis neked, akkor is, ha azt hiszed, hogy ezek a dolgok ma, a XXI. században fabatkát sem érnek, mit kezdjél, mondjuk, azzal az információval, hogy a Szentgyörgy utcában valaha szökőkút állott, vagy az Áron püspökről elkeresztelt utcát Régi baromvásár utcaékként emlegette apám, anyám, nagyanyám, holott azt hívták közben General Praporgescunak és Lupény utcának is. Pedig ezeknek van némi jelentőségük, érzelmi töltetük, akkor vagy igazán otthon a szülővárosodban, ha nem jársz a telefon kijelzőjére szegezett üveges tekintettel, ha tudod, kik jártak a Tornakertbe, hol kocsmáztak apáid, miket láttak egykor a Székely Színházban, kik jártak előtted, kik voltak, akik ilyenné – unottá/széppé/egyedivé valamikor, még a tegnap is magyarrá – tették ezt a várost.

Mit köszönhetek a szüleimnek? Még kérde? Életemet és halálomat, mert majd bizonyára ugyanaz a betegség visz el, ami őket, akik megérték a felnőttkort, és nem ölték meg őket Pecséteszegen, Pakson, a déda-szeretfalvi vasútvonal építésénél, a Kárpátokban, a Gyimesekben, Munkácson, Balassagyarmaton – ahol apám háborúzott, vagy Auschwitzban, nem halt éhen Marktlebergben, Lipcse elővárosában, a lágerből való kivonuláskor – ahol anyám szenvedte meg a törvényenkívüliséget. Azokban a betegségekben, amelyet ők szereztek a „szocializmus építése” közben az iskolai és egyetemi katedrán állva, a végtelen gyűléseken, tantestületi konferenciákon, a pártgyűlések fenyegetésében, a kivonulások ostoba menetében, az öcsém

kivándorlását követő mellőzéstetésben, a házkutatások alkalmával, az én itthonmaradásom bosszúságaiban, aggodalmaiban, amikor háládatlanságom fájdalmat okozott. „Nem nyafognék, de most már késő.”

Semmit nem lehet jóvátenni, sem az öröklött vérnyomást és szívpanaszokat, sem a gyomorháborgást, álmatlanságot, sem az átadott baloldalságot, balkezességet, bokasüllyedést. A temetőlátogatások, az elmondott kaddis, a faragott síremlék a diófák között fenn a széljárta Ilionban nem enyhíti a szorongást. Vajon mit mondanának? Az ősök felkutatása mellékvágány, a testvéremmel folytatott viber-beszélgetések, találkozások meghosszabbítják az összetartozást. A fényképek, tárgyak, feljegyzések, levelek a múlt illúzióját, birtoklását teremtik meg újra és újra, melyeken még rajta dereng a DNS-ük. Bennünk ismétlődnek Ők szüntelenül az idők végétéig. A világutazások, otthonteremtések, reggeli emlékeztetők sem enyhítenek semmit a büntudaton, a fájdalomon. Talán egyedül az emlékezés tréfái, a történetek, amelyeket reánk hagytak. Az elcsukló hang, miközben róluk beszélsz. De azok is már erősen kopnak. Forgácsolódnak. Beléjük kapott az ősz.

Egyedül a továbbélésben bízhatunk. Amit díjmentesen átadtak nekünk s utódaiknak.